

2/8

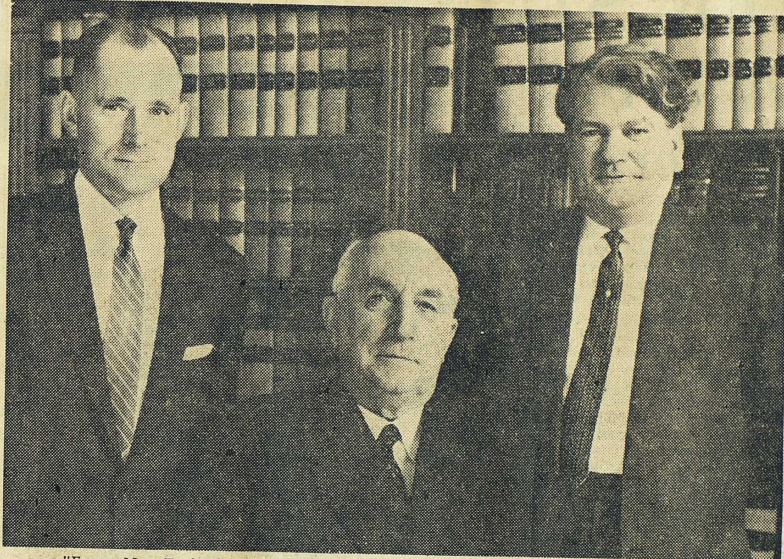
Idyll under åskmoln:

DOMAR I ARBETSTVISTER

I sin artikelserie om Australien och Nya Zeeland tar Herbert Tingsten här upp den unika lagstiftning om obligatorisk skiljedom som reglerar arbetsmarknaden i de båda länderna.

DET MEST KÄNDA inslaget i Nya Zeelands och Australiens sociallagstiftning under den stora reformperioden kring sekelskiftet är vad som brukar kallas obligatorisk skiljedom i arbetstvister. Nya Zeeland gick i spetsen med en lag av 1894, en liknande lag genomfördes i Australiska statsförbundet tio år senare. Detta system att så långt möjligt säkra fred på arbetsmarknaden har sedermera diskuterats i skilda länder, ofta berömts och kanske oftare kritiserats. Arbetarrörelsen i demokratierna har nästan genomgående avvisat en dylik "tvångslagstiftning"; i Sverige utdöms den av både arbetsgivare och arbetare i motiveringen till Saltsjöbadsavtalet år 1938. Ingenstädes har en liknande ordning införts (utom i Pakistan i år), men i Nya Zeeland och Australien har systemet upprätthållits och möter sedan årtionden inte allvarlig opposition på något håll. I den följande redogörelsen stannar jag i huvudsak vid de nyzeeländska erfarenheterna; i Australien är den legala situationen vida mer komplicerad, eftersom skiljedomssystemet här är uppdelat på union och delstater.

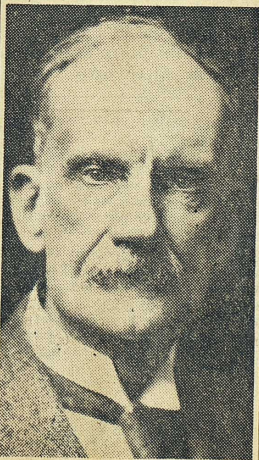
Nya Zeelands lag av år 1894 genomdrevs av den liberala, av arbetarrörelsen stödda ministären Seddon och närmast av dess främste socialreformist, arbetsministern William Reeves. Att lagen närmast avsåg att tjäna arbetarnas intressen framgår redan av dess titel: "En lag att uppmuntra bildandet av industriella organisationer och att underlätta avvecklingen av industriella konflikter genom medling och skiljedom." Reeves motivering (i arbetet "State Experiments in Australia and New Zealand") klargör än tydligare detta syfte. Här framhävs att strejker och lockouter är dåliga medel att lösa arbetskonflikter: den starkare segrar, oberoende av om hans sak är rättvis, landets ekonomi blir lidande av striderna, och utgången blir ofta skadlig från det allmännas synpunkt. Men dessa skäl är inte de mest väsentliga. I alldeles särskild grad behövs systemet för "att förbättra villkoren för hårt exploaterade (sweated) arbetare, som är för fattiga och för beroende för att använda de vanliga

"En av Nya Zeelands mäktigaste män", domaren i skiljedomstolen sir Arthur Tyndall, med sina bisittare.

stridsmedlen i det industriella kriget. Systemet är den bästa möjligheten för dessa arbetare, för vilka fackföreningarna och den frivilliga medlingen gjort så litet." Denna tankegång var naturlig vid denna tid, då särskilt i Nya Zeeland fackföreningarna var fåtaliga och, delvis på grund av de stora avstånden, alltför svaga för att tillvarata arbetarnas intressen — men den framträder fortfarande både i nyzeeländsk och i australisk diskussion.

Sådant systemet nu tillämpas och i det väsentliga hela tiden tillämpats är det inte, vilket ofta av misstag påstås, vare sig obligatoriskt eller generellt genomfört.

William Reeves, skiljedomslagstiftningens uppbyggare på Nya Zeeland.

Fackföreningar kan fungera utan att godta skiljedomsprincipen, och för en del organisationer, exempelvis statstjänstemännens, gäller särskilda, om också liknande föreskrifter. Men det stora flertalet fackföreningar ansluter sig till systemet, och om de gör det, är skiljedom obligatorisk, skiljedomarna blir legalt giltiga för det berörda området och — väl att märka — arbetsgivarna inom vederbörande fack måste anställa endast till fackföreningen i fråga anslutna arbetare. Därför blir skiljedomarna i det hela avgörande för löner, arbetstid och arbetsförhållanden över huvud.

Avtal kan — inom den ram lagstiftningen gäller — självfallet komma till stånd genom vanliga förhandlingar, utan offentlig medverkan, och detta sker i stor omfattning; de på detta sätt utformade avtalen kan registreras i skiljedomstolen och därmed få samma karaktär som utslag av denna domstol. Kommer parterna inte överens, skall de i första hand gå till en förlikningskommission, bestående av en statsrepresentant som ordförande och två på förslag av arbetar- respektive arbetsgivarsidan för viss tid tillsatta medlemmar; flera sådana kommissioner för skilda områden är i ständig funktion. Om inte förlikning nås, kan vardera parten gå till skiljedomstolen; denna, som i regel sammanträder i Wellington men också kan hålla sessioner på andra håll, består av en ordförande, medlem av högsta domstolen och i tjänst intill 72 års ålder, och två för tre år på arbetsgivarföreningens och landsorganisationens förslag utsedda bisittare.

Enligt meddelande av arbetsdomstolens ordförande nås uppgörelse utan hänvändelse till domstolen i omkring 80 procent av alla fall. I de mål som går till domstolen är parterna i regel ense på flertalet punkter, men tvisten gäller merendels de viktigaste punkterna. Mellan 550 och 600 avtal eller skiljedomsutslag reglerar för närvarande förhållandena på arbetsmarknaden. (Jag förbigår här och i det följande sk rättstvister, tvister om tolkningen av avtal; här har skiljedomstolen ungefär samma kompetens som den svenska arbetsdom-

stolen.) I allmänhet motiveras inte domstolens utslag; de måste, förklarar ordföranden, ofta bli av vaga skäl bestämda kompromisser, och om man utformar en motivering — vilket är vanligt i Australien — underlättas kritik av utslagen. I många fall är domstolsföranden reellt bestämmande, eftersom partsrepresentanterna aldrig går samman mot ordföranden.

Sedan andra världskriget har domstolen också en annan, säregen och utomordentligt viktig uppgift. Den kan på eget initiativ eller på begäran av en part fastställa "allmänna lönebestämmelser" (general wage orders). Detta innebär rätt att vid förändrad ekonomiskt läge, särskilt vid inflation eller deflation, generellt ändra de i avtal och skiljedomar fastställda lönerna. Därigenom får domstolen en märklig maktställning inom hela den ekonomiska politiken. På 20 år har 13 sådana "förordningar" utfärdats. Föreskrifterna blir helt naturligt ofta estämmande för lönepolitiken även utanför de områden som domstolens kompetens omfattar. En lönehöjning på grund av inflation för massan av arbetare kan inte gärna undgå att påverka bestämnelserna om löner för statstjänstemän.

Ett exempel som illustrerar domstolens självständighet och makt: Labourregeringen Nash genomförde omedelbart efter sin tillkomst år 1958 bestämmelser om höjning av tullar och acciser på en rad viktiga konsumtionsvaror, främst öl, sprit, tobak, bensin och bilar. Följden blev att levnads-kostnadsindex gick upp med 4 procent. Domstolen utfärdade då en ny löneförordning, som höjde lönerna med omkring 3 procent och därmed avsevärt begränsade betydelsen av regeringsbeslutet.

Domstolen i arbete liknar ett parlament i miniatyr. På ett podium sitter domaren — i peruk — och de båda bisittarna, med sekreteraren, också i peruk, strax nedanför. Salen domineras av ett väldigt bord med arbetarrepresentanterna och deras vittnen till vänster och arbetsgivarnas folk till höger om domstolen; på stolar vid salens sidor sitter inbjudna och bakom ett skrank pressen och allmänheten. Vittnena avlägger ed inför sekreteraren och blir stående bakom ett slags talarstol till vänster om domstolen förhörda av parterna. Yrkesadvokater får uppträda, men endast om båda parterna tillåter det, och praxis är att "rättegången" sköts av tjänstemän från partsorganisationerna (i Australien anlitas däremot yrkesadvokater). Då jag besöker domstolen är stämningen gemytlig, och det påstås vara det vanliga; till stor del gäller frågorna den grad av skicklighet som krävs för olika trädgårdsarbeten. Vårslöst lutade mot vittnesbordet söker arbetsgivar- och arbetarlidarna — motsvarande herr Kugelberg och Geijer — med en min av slughet som inte synes motiverad av frågorna att framkalla önskvärda svar av vittnena. Domaren presiderar med överlägsen auktoritet, ställer själv frågor, gör anmärkningar som tyder på perfekt kunskap i ämnet och säger ibland en liten lustighet, som kvitteras med leenden av partsombuden och skratt från publiken. Bisittarna ställer enstaka frågor efter att ha begärt ordet av ordföranden.

Domaren, sir Arthur Tyndall, är en av Nya Zeelands märkligaste och mäktigaste män. Nu nära sjuttio år är han sedan tjugu år domstolens ordförande. Han har en juridisk examen — det är tur, förklarar han, ty annars kunde han inte ha fått befattningen —, men framför allt är han ingenjör och auktoriserad revisor med en lång bana som tjänsteman inom byggnads- och gruvförvaltningen — det är denna enastående kombination som bidrar att göra honom till en ovanligt framstående domare i ar-

betstvister. Ibland, berättar han, har kritiken varit hård från de ena eller andra hållet. Men i stort sett är Tyndalls opartiskhet allmänt erkänd, även om han utnämns av en arbetarregering och påstås stå labour nära. Vid tanken på att han skulle påverkas av regeringen eller ens resonera med denna om sina mål uttrycker hans ansikte och hans ord en sådan blandning av indignation och självsäkerhet att jag inte tvivlar på hans totala oberoende.

Jag kommer därmed över till de avgörande principfrågorna: Vilka motiv skall och kan bestämma domstolens handlande, varpå grundas i realiteten dess maktställning, hur verkar skiljedoms-systemet?

HERBERT TINGSTEN

Tidigare artiklar i denna serie har varit införda den 3, 6, 9, 13, 15, 19 och 22 juli.